NEDERLANDSCHE STEMMEN

OVER

GODSDIENST, STAAT-, GESCHIED- EN LETTERKUNDE.

Gelijk er geschreven is: Ik hebbe geloofd, daarom heb ik gesproken, zoo gelooven wij ook, daarom spreken wij ook.
2 Cor. IV: 13.

DE SCHEIDING.

H. P. SCHOLTE, *Merkwaardig voorbeeld van hedendaagſche verdraagzaamheid van het Nederlandsch Hervormd Kerkbeſtuur ten opzigte der Gereformeerde gemeente van Doeveren, Genderen, en Ganſoyen en derzelver Herder en Leeraar ('s Gravenhage, bij J. van Golverdinge*, 1834).

Terwijl het opſtel van ons vorig Nummer omtrent de dispoſitie der Regeering op het rekwest der drie gemeenten reeds ter perſe lag, kwam ons een tweede geſchrift van Ds. Scholte ter hand, waarvan wij niet uitſtellen mogten eenige melding te laten volgen. Wij werden door deze uitgave van ſtukken, nader tusſchen het Kerkbeſtuur en de afgeſcheidenen gewisſeld, in onze vroeger geuite gedachten op nieuw bevestigd. Doch van de *Inleiding* en *Narede*, waarmede de Wel Eerw. Uitgever dezelve begeleidt, betuigen wij volgaarne, naar de ons voorgeſtelde onpartijdige oprechtheid, dat daarin veel, zeer veel voorkomt, dat de ernſtige overdenking van alle Leeraars en leden der Nederlandſche Hervormde Kerk wel grootelijks verdient. Hiertoe betrekken wij bepaaldelijk de aanwijzing van een maar al te zeer zamenhangend en zich ontwikkelend ontwerp tot omverwerping der wezenlijke gronden van Neêrlands aloude Gereformeerde Kerk (bladz. 1 tot 14); insgelijks des Schrijvers tegenbezwaren op het ſtuk der hem ten laste gelegde verbreking van de belofte bij de intrede zijner herderlijke bediening afgelegd (bladz. 36 tot 41), en nog andere punten meer.

Doch hoeveel krachtiger zoo wel als betamelijker zoude dergelijke aanklacht en ſtrijd tegen het ingedrongen leeren Kerkſtelſel door den Schrijver gevoerd zijn geweest op den hem *binnen* de Kerk aangewezen post! Zoo als hij zich zelven thans geplaatst heeft, wordt de werking der anders geldigſte klachten en bewijzen, deels door *den ſchijn*, deels ook door het *werkelijk dáár zijn* van perſoonlijkheid en onwettigheid verlamd. Wij zouden voorts, al ware het boekske zelfs geheel zuiver van dien kant, in allen gevalle de *ironie* van den titel moeten afkeuren. — *Kwellingen en vervolgingen* (bl. 13) die door middel der kerkelijke verordeningen aan getrouwe Verkondigers der waarheid aangedaan worden of kunnen worden, leveren nog voor den Christenleeraar geenen grond van ſcheiding op. Niet derwaart wijst ons *de lijdzaamheid en het geloove der heiligen* in de Schrift. De gang naar Ulrum in verband met het gebeurde aldaar wordt door het ingebrachte (bladz. 41) niet goed gemaakt. Tegen de (meer of min bewimpelde) oproeping tot navolging van het voorbeeld der drie gemeenten (bladz. 44, 45) ſtellen wij vrijmoedig de ſtemme uit Gods Woord: *In ſtilheid en vertrouwen zal uwe sterkte zijn!* Een iegelijk blijve aan zijne plaatſe en verbeide alzoo het werk des Heeren!

Ook wij vertrouwen, door de genade van God, dat het voorwerp onzer innigſte zielsverwachting het koninkrijk, de heerlijkheid, de koninklijke triumf en heerſchappij van Jeſus Christus is, beide in de Gemeente en over de wereld, beide in het midden van Neêrlands Kerken, en in het midden van Neêrlands volk en Nasſaus Vorſtenhuis. Deze denkbeelden zijn bij ons in de hope naauw verbonden; doch zij leiden ons tot geene plannen van ſcheiding, maar tot het gebed tot den God des levens en aller genade, om herſtel van het vervallene, behouding van alles wat behouden kan worden; afbreking van alles wat met Gods eere en waarheid niet kan beſtaan.

Broeders in den eeuwig-gezegenden naam van Jeſus Christus! laat ons nimmer vergeten, dat waar *de ſcha-*

ren hem met geweld wilden nemen opdat zij hem Koning maakten, Hij zelve *ontweek*, en zich aan hun onttrok (Joh. VI. v. 15). Ja, nogmaals en zonder ophouden zij het gezegd, en het worde ons van dien Heere zelven gegeven, dat ons oog zij op Hem, *gelijk de oogen der knechten zijn op de hand hunner heeren, gelijk de oogen der dienstmaagd zijn op de hand harer vrouw!* Hij zal het openbaar maken te Zijner tijd, dat HIJ *regeert*, en dat *Zijn koninkrijke komt met kracht.*

HET STILSTAAN VAN ZON EN MAAN ONDER DEN GROOTEN SLAG VAN JOZUA TEGEN DE KANANIETEN.

De gewichtigſte veldſlag voor het Volk Gods, van welken in de H. bladeren wordt melding gemaakt, is voorzeker die van Gibeon. Door den uittocht van Israël uit den diensthuize onder Mozes was de heilige natie een volk, door de goddelijke wetgeving op Sinaï een ſtaat geworden. De in bezitneming van het land, dat de Heere hunnen Vaderen gezworen had hun te zullen geven, ontbrak er nog aan. Vijf Hoofdvorſten der Kananieten hadden eene verbindtenis gemaakt, in ſchijn tegen Gibeon dat zich aan Israël onderworpen had, inderdaad om de vermeestering des Lands door den Veldheer Israëls te beletten. Deze eerſte maar grootſte veldslag was dus van het hoogste gewicht; alle de beloften Gods over zijn Volk tot in de diepte der eeuwen, offchoon nog verborgen in den onnaſpeurlijken raad van het goddelijk beſluit, ſtonden of vielen met de overwinning van den geloofsheld, tot welken de Heer ſtraks na den dood van Mozes geſproken had: *Niemand zal voor uw aangezichte bestaan alle de dagen uwes levens. Gelijk als ik met Mozes geweest ben, zal ik met u zijn. Ik zal u niet begeven, noch zal u niet verlaten. Zijt ſterk en hebt zeer goeden moed, want gij zult dit volk dat land erfelijk doen bezitten, dat ik hunnen vaderen hebbe gezworen hun te zullen geven* (1).

Van dezen Veldheer dan en van dezen Veldſlag ſtaat ons in de heilige oorkonde een wonder geboekt, geëvenredigd alleen aan de aanbiddelijke grootheid Gods, aan het gewicht der gebeurtenis (de grootſte in de jaarboeken der Godsregering), en aan de kracht des geloofs, van hetwelk de Mond der waarheid zeide: *Voorwaar ik zegge u, zoo gij een geloof haddet als een mostaardzaad, gij zoudt tot dezen berg zeggen: ga henen van hier derwaarts, en hij zal henen gaan; en niets en zal u onmogelijk zijn* (2). *Toen* (zegt de Heilige Schrijver; namelijk te midden van het hittigſte najagen en vervolgen van den vijand, als deze reeds van den donder en hagel was getroffen, ten blijke, dat Israël de overwinning niet door eigene krachten, maar alleen door de almacht Gods had verkregen) *toen ſprak Jozua tot den* HEERE, *ten dage als de* HEERE *de Amoriten voor het aangezicht der kinderen Israëls overgaf, en zeide voor de oogen der Israëliten: Zonne ſta ſtille te Gibeon, en Gij Mane in het dal Ajalons. En de zon ſtond ſtille, en de mane bleef ſtaan, tot dat zich het Volk aan zijne vijanden gewroken had.* (*Is dit niet geſchreven in het boek der Oprechten?*)

De zonne nu stond stille in het midden des hemels, en haastede niet om onder te gaan, omtrent eenen volkomenen dag.

En daar was geen dag dezen gelijk, vóór hem noch na hem, dat de Heere de stemme eenes mans alzoo verhoorde; want de Heere streed voor Israël (1).

Het is geenszins ons oogmerk om hier op geologiſche of astronomiſche gronden te verklaren, *hoe* dit wonder gebeurd zij (2), maar enkel met de treffende getuigenisſen, die de geheele oudheid, in de jaarboeken van ſchier alle volkeren aanbiedt, eene gebeurtenis te ſtaven, die wel voor het ongeloof een ſteen des aanſtoots, maar voor degenen die gelooven een heerlijk bewijs is der éénheid van den God der Schepping en der Natuur met den Jehova der ouder en nieuwer Openbaring, *die alleen groote wonderen doet; die de hemelen met verſtand gemaakt heeft; die de groote lichten heeft gemaakt: de zonne tot heerſchappij in den dag, de maan en sterren tot heerschappij in den nacht; want zijne goedertierenheid is in der eeuwigheid* (3).

Onder Israël heeft men nooit aan de waarheid van het wonder getwijfeld: het is gelijkelijk geſtaafd door geïnſpireerde en nietgeïnſpireerde Schrijvers. Straks na de gebeurtenis werd het getrouwelijk opgeteekend in het reeds vermelde *boek der Oprechten*. Een halve Eeuw daarna werd het in het boek dat den naam draagt van *Jozua* uitdrukkelijk bevestigd met de woorden die wij zoo even hebben ter neder geſteld. Acht honderd jaren later vermeldt de Profeet Habakuk het met evenveel beſtemdheid, (eene plaats waarop wij beneden zullen terugkomen). Nog vier eeuwen later wordt het herhaald door den Joodſchen Schrijver Jezus Sirach (4); en ten tijde

---

(1) Joz. I. v. 5, 6.

(2) Matth. XVII. v. 20.

---

(1) Joz. X. v. 12—14. Wij weten wel, dat ſommigen deze plaats voor een dichterlijk uittrekſel uit het *Boek der Oprechten* houden, en aldus met het *lied van Debora* (Richt. V. v. 20) vergelijken; doch zoo wij ook al toegeven, dat dit van vs. 12 geldt, vs. 13 is kennelijk de geſchiedkundige herhaling van het reeds vermelde; en in allen gevalle zal ons niemand licht zulk eene aanmerking over eene beeldſprakige verdichting, als de woorden van vs. 14 bevatten, in eenig oostersch of westersch Dichter aantoonen.

(2) Degenen die eene aannemelijke aanwijzing hiervan mochten verlangen, verwijzen wij naar L. A. Chaubard, *Elémens de Géologie*, Par. 1833. pag. 284—327. Belangrijk is onder anderen zijne redenering (bl. 323 en 324) ten bewijze, dat het verhaal van den gewijden geſchiedſchrijver geenszins het Ptolemeïsch ſtelſel der wenteling van de zon om de aarde begunstigt of onderſtelt; maar veeleer het tegenovergestelde (van Copernicus), nademaal het volgens het laatstgemelde even hetzelfde is te zeggen. *Sta stil gij Zon* (met bijvoeging van) *en gij Maan*; of: *Sta ſtil, aarde!* — *Want*, zegt hij, *men ſpreekt ſterrekundig juist op twee zeer verſchillende manieren: namelijk:* 1°. *naar de wezenlijkheid der zaak, als men zegt: de aarde volbrengt hare wenteling om haren as in vier en twintig uren.* 2°. *Naar onze menſchelijke gewaarwording* (κατὰ τὸ φαινόμενον) *als men zegt: de Zon, de Maan, en de overige hemellichamen volbrengen hunne omwenteling* enz. De Schrift nu, volgens Chaubard, gebruikt inderdaad de laatste ſpreekwijze alleenlijk zonder melding van de overige hemellichamen, behalve zon en maan, om dat het dag was, en er aldus van geene ſterren kon geſproken worden.

(3) Pſalm. CXXXVI. v. 4, 5, 7, 8, 9.

(4) Cap. XLVI. v. 1—5. » Jezus de Zoon van Nave was ſterk in den oorlog en kwam in Mozes plaats in de profetiën. Welke groot wierd volgens zijnen naam in de verlosſing zijner uitverkorenen, om

van den ondergang des Israëlitifchen Staats vermeldt de half-ongeloovige en zeker aan de wonderen der Schrift niet overmatig gunftige historiefchrijver Jozefus het met deze woorden: »Ja zelfs werd de dag veel langer (dan gewoonlijk), zoodat het invallen van den nacht, waardoor de moed der Hebreeuwen teruggehouden zou geworden zijn, verhinderd werd," en hij voegt er ftraks bij: »en dat deze dag verlengerd werd, ja tot buitengewone lengte voortduurde, blijkt uit de Schriften die in den Tempel bewaard worden (1)."

Aan dit geloof van het Joodfche Volk hecht zich dat van de Mahomedanen. »Joschoua (dus luidt hun verhaal,) leverde flag aan de reuzen op vrijdag avond. Als de nacht inviel, en Joschoua niet op den Sabbath wilde krijgvoeren, bad hij van den Hemel den noodigen tijd af, om den flag te eindigen en den vijand te verdelgen. Hij werd verhoord, en de zon bleef aan den gezichteinder, anderhalf uur langer dan gewoonlijk."

Het geloof aan deze gebeurtenis is zóó fterk onder de Mahomedanen, dat het één der voornaamfte redenen uitmaakt, weshalve zij den vrijdag tot een heiligen dag hebben aangenomen, in plaats van den zevenden dag der Joden of den eerften der Christenen (2).

Van de Egyptenaren verhaalt Herodotus, dat zij zich overtuigd hielden, dat vóór eenige honderden van jaren de zon eenen rugwaartfchen loop had aangenomen, zoodat zij na dien teruggang andermaal ter westerkim was gedaald. Volgens het verhaal der Egyptifche Priesters zou dit één- en andermaal gebeurd zijn (3).

Onder de Grieken heeft Homerus eene treffende bijzonderheid, die op eene verlenging van den nacht in Griekenland (zooveel meer westelijk als Kanaän, en dus van den dag voor Israël (4)) wijst. Hij fchrijft de verlenging der nacht waarin Ulysfes zich weder met zijne geliefde Penelope verbonden vond, aan de gunst van Minerva voor den held toe (5):

»De rozenkleurige dageraad zou over hen zijn op- »gegaan terwijl zij den doorgeftanen jammer nog »betreurden, zoo niet de blonde Minerva iets anders »voor hen had uitgedacht. Zij hield den nacht lan- »ger aan de kim terug, en deed den gouden dage- »raad over den Oceaan ftand houden, en liet zijne »paarden en de fchitterende morgenfter die het »menschdom den dag aanbrengen, niet toe voort »te rukken."

Ovidius heeft onder de Romeinen de geheugenis van een' meer dan gewoon langen dag in de fabel van Phaëton bewaard (1). Het verdichtfel zelf doet aan eene reeds beftaande overlevering desaangaande denken.

Van Griekenland en Latium gaan wij over naar America. De verlengde dag in het land Kanaän moet ook in de nieuwe wereld een verlengden nacht hebben veroorzaakt. Wij vinden de overlevering daarvan in de volksverhalen van het volk van Florida, en van de inwoners van Otahiti. De eerfte zijn volftrekt overeenkomende met de hebreeuwfche Gefchiedenis. Zij melden, dat bij zekere gelegenheid de zon een geheelen dag lang vertoefde op te komen, en dat daaraan eene overftrooming van het groote meer Theomi is toe te fchrijven. Van de Otahiters leest men het volgende in het belangrijke werk van den Heer Ellis (2):

»Eene der zonderlingfte overleveringen van dit volk aangaande den loop der zon, heeft eene merkwaardige overeenkomst met het gebeurde ten behoeve der Joodfche natie. Men verhaalt, dat Maui, een oud ftamhoofd, eenen tempel bouwde, toen hij bemerkte, dat de zon onderging en verdween voordat zijn dagwerk geëindigd was. Toen was het, dat Maui (volgens de overlevering) de zon bij hare ftralen aangreep, en die met een koord aan den tempel vastmaakte, en zijn werk ten einde bracht. Ik behoeve (zegt Ellis) omtrent deze overlevering, die op de genoemde eilanden algemeen aangenomen is, geene nadere aanmerkingen te maken."

In China wordt verhaald, dat onder de regeering van den Keizer Yao, de zon tien dagen bleef fchijnen zonder onder te gaan, en dat deze ongehoorde gebeurtenis eene algemeene verbranding der natuur deed vreezen. Deze tien dagen worden verfchillend uitgelegd. Sommigen meenen er de tien graden van Achas zonnewijzer in te befpeuren; anderen, waarfchijnlijk wel richtiger, vinden er tien uren verlengering van den dag in, als gevolg van het wonder, gewrocht op het woord van Jozua, waarvan de chinefche overlevering lichtelijk tien dagen kan hebben gemaakt (3).

In de gefchiedenis van Indië van De Marlés vindt men het volgende (4): »Rama, de Indiaanfche Hercules, de wonden zijns broeders Lakschman willende genezen, werd door eene hemelfche openbaring onderricht, dat de kranke zijnen welftand zou hernemen door het bezigen van zekere kruiden, die hij op een' hoogen berg vóór het opgaan der zon zou moeten gaan plukken. De berg was ver afgelegen en de nacht nabij. Hanuman,

---

wraak te doen aan de vijanden die tegen dezelve opftonden, en om Israël te brengen tot de bezitting van zijn erfdeel. — Hoe is hij verheerlijkt geworden als hij zijne handen ophief en het zwaard tegen de fteden uittrok! Wie heeft eer dan hij dus geftaan? Want de oorlogen des Heeren heeft hij gevoerd. Is de zon niet door zijne hand achterwaarts gegaan? en is niet één dag als twee geworden?"

(1) *Antiq. Jud.* Lib. V. cap. 1.

(2) Van hieraf nemen wij onze meeste opmerkingen over uit de *Gazette de France* van 27 Nov. 1834, welke naauwkeurige uittrekfels bevat van het *Gentleman's Magazine* en *Monthly Review.*

(3) Herod. *Hist.* Lib. II. cap. 142.

(4) Verg. Exod. XIV. v. 20. Chaubard ten minfte meent (p. 296), dat de zon in den morgenftond, en dus aan de oosterkim hebbe ftilgeftaan, waardoor dus de dag in het Oosten, de nacht daarentegen in het Westen moest verlengd worden.

(5) *Odyss.* Lib. XXIII. v. 241. Men vergelijke hiermede den verlengden nacht van Jupiter bij Alcmene, zoo als deze fabel bij Apollodorus onder de Grieken, en Plautus onder de Romeinen voorkomt.

(1) *Metamorph.* Lib. II.

(2) W. Ellis, *Polynesian Researches, during a residence of nearly* 6 *years in the South Sea Islands,* Lond. 1830. Vol. III. p. 170. In het geographifche tijdfchrift van Bennet en Tyerman, door Montgomery uitgegeven (Vol. I. p. 170): vindt men dezelfde traditie, alleen met dit onderfcheid, dat daar de Priester zijne hand op de zon legt, en haar terug houdt, om zekere noodige werkzaamheden zijner vrouw ter bevolking van het eiland te kunnen doen volbrengen.

(3) Kämpfer, *Histoire Comparée du Japon.* Vol. I. p. 147.

(4) M. de Marlés, *Histoire de l'Inde.* Vol. XI. p. 127.

een boodſchapper van Rama, ging op weg om dezen last ten uitvoer te brengen; maar Ravan, Ramas gezworen vijand, de koning der Reuzen, beval aan de zon om te middernacht over den berg te verrijzen. Als Hanuman dus aankwam, was de geneeskracht dezer kruiden reeds vergaan. Hanuman, verwoed wegens deze teleurſtelling, greep het hemellicht dat hem dit onheil verwekt had aan, verhinderde het zijnen loop voort te zetten, en dekte het zoodanig, dat de nacht waaraan hij voor zijnen last behoefte had, zich aanſtonds over de aarde uitbreidde."

Deze legende is ontleend van den Ramayan, een oud heldendicht van den Indiſchen Dichter Valmick. Naar de aangenomen tijdrekening van hetzelve (die van Bleyney) komt de tijd van dit voorval ongeveer met dien van den veldſlag tegen de Kananieten overeen: het bevat, wanneer men deze overeenkomst aanneemt, het oudſte bericht dezer gebeurtenis na dat van de heilige Schrift. Het wezen des verhaals, wanneer men er de dichterlijke opſiering van afzondert, is, dat de zon bij de vermelde gelegenheid den loop des nachts verkort en beperkt heeft, hetgeen wezenlijk door het wonder van Jozua in Indië heeft moeten plaats grijpen.

Hierbij valt nog op te merken, dat deze in den Indostan bewaarde overlevering tevens den ſtilſtand der maan bevestigt, waarvan in het heilige geſchiedverhaal wordt geſproken: »de Reuzen (heet het al verder bij de Hindoos) maakten zich meester van de ſtralen der maan, waaruit zij meenden eenen levensdrank, om zich het genot der onſterfelijkheid te verſchaffen, te kunnen bereiden; doch zij werden aangegrepen en tot wijken gebracht door Indra, den God des hemels."

Het blijkt dan alzoo uit deze merkwaardige historiſche getuigenisſen, die, naarmate zij zich meer van het terrein der gebeurtenis verwijderen, des te ongerijmder worden, dat niet te min in de jaarboeken der meeste volkeren, waarvan ons eenige berichten zijn ter hand gekomen, meer of min duidelijke ſporen eener overlevering gevonden worden, welke in het wezen bij alle dezelfde is, en wel door allen bewaard, maar zeer ongelijk verklaard of dichterlijk opgeſierd is geworden. Immers zoo eenparig de geſchiedverhalen in de zaak zijn, zoo verſchillend zijn zij in de verklaring; en dáár juist ligt het grootſte bewijs harer waarheid in. Om hier enkel een uitwerkſel van het toeval te kunnen zien, moet men een gemoed tot dit onderzoek brengen, dat door het vaste voornemen beheerscht wordt, om geen ſporen van het Joodſche geſchiedverhaal buiten Kanaän te willen vinden. Doch zie daar dan ook het vooroordeel tot deszelfs hoogſte hardnekkigheid verheft, of liever verlaagd!

Laat ons nu, na alle deze heidenſche voorſtellingen dezer gebeurtenis nog ten ſlotte aan die van den Profeet des HEEREN het oor leenen; eene voorſtelling, zoo verheven en heerlijk, als die van de meeste der heidenſche natiën dwaas en ongerijmd zijn. De heilige man bezingt hetgeen de HEERE voor Israël gedaan had in het gewichtigst en hachlijkst tijdsgewricht, waarin zich het volk immer had bevonden, toen met dien hemelſchen bijſtand alle de beloften, aan Abraham, Izaak en Jakob geſchied, moesten beſtaan of ondergaan, en hij bouwt op deze openbaring der goddelijke heerlijkheid des Almachtigen zijn vertrouwen in den bangſten nood.

»God kwam van Theman en de Heilige van den berg »Paran": — (de tocht der wolk- en vuurkolom (1)). »Zijne heerlijkheid bedekte de hemelen, en het aardrijk »was vol van zijnen lof": — (de Wetgeving (2)).

»Voor zijn aangezicht ging de pestilentie; en de vurige kole ging voor zijne voeten henen:" (de plagen in de woestijn (3)).

»Hij ſtond en mat het land: Hij zag toe en maakte »de heidenen los, en de gedurige bergen zijn verſtrooid geworden: de gangen der eeuwe zijn zijne:" (de toedeeling van het beloofde land aan de ſtammen Israëls (4)).

»Ik zag de Tenten Kuſans verbaasd: de gordijnen des »lands Midians ſchuddeden:" (Jozua's overwinningen (5)).

»*De Zonne, de Mane ſtonden stille in hare woninge:* »met het licht gingen uwe pijlen daarhenen: met glans »uwe bliksemende ſpiesſe:" (de donder en bliksemen na den ſlag van Gibeon (6)). —

Wel mocht dan de heilige Godsman, door de herdenking van deze wonderen des Heeren getroffen, en zijn geloofs-vertrouwen op den *Machtige Jakobs* door dat van Mozes en Jozua verſterkt gevoelende, aan het einde zijns lieds met de juichende blijdſchap van de volle verzekerdheid der hope, op JEHOVA, *den Rotsſteen wiens werk volkomen is*, uitroepen: »Alhoewel de vijgeboom niet bloeien zal, en geen vrucht aan den wijnſtok zijn zal; dat het werk des olijfbooms liegen zal, en de velden geene ſpijze voortbrengen; dat men de kudde uit de kooie afſcheuren zal, en dat er geen rund in de ſtalling wezen zal, zoo zal ik nogtans in den HEERE van vreugde opſpringen: ik zal mij verheugen in den God mijns heils. De Heere HEERE is mijne ſterkte!"

SPREUKEN.

Inconsequentie is ſteeds de geleidsvrouw van de dwaling; want de mensch kan zich nooit van alle waarheden losmaken, en diegene die hem bijblijven, of die hij in bedaarder oogenblikken herneemt, dwingen hem, ook wanneer hij het niet wil, tot wederspraak met zich zelven.

HALLER.

Daarhenen leidt de zuivere behandeling der Schrift dat Christus alleen hoog verheven zij, en de mensch zich zelven niets kunne aanmatigen; want even zoo veel wordt aan de eere van Christus onttrokken, als men zich zelven eere toeeigent. Alzoo blijkt dat *zij* de bedervers der leer zijn, die hun eigen gezag zijn toegedaan, en eigen roem zoeken, welke Christus geheel verdonkert.

CALVYN.

(1) Deut. XXXIII. v. 2. (2) Exod. XIX. en XX. v. 18, 19. (3) Num. XXV. v. 9. (4) Joz. XXIII. v. 3, 4. (5) Joz. XIII. (6) Joz. X. v. 11.

TE AMSTERDAM, BIJ G. VAN PEURSEM, IN DE NIEUWE SPIEGELSTRAAT BIJ DE KERKSTRAAT.